

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.26.1.177-186>

Niketa iz Hon: *O kipih*

Prevod Kajetan Škraban

UVOD

Prehod iz 12. v 13. stoletje je bil za Vzhodno rimsko cesarstvo ali Bizanc precej buren. Dinastija Komnenov, ki je vladala od konca 11. stoletja, ni cesarstva nikdar zmogla popeljati nazaj na raven relativne stabilnosti in vojaške moči, ki jo je uživalo za časa Makedonske dinastije. Čeprav so Komneni izvedli nekaj pomembnih reform in se je v tem času močno razmahnila kultura in učenost, je cesarstvo celokupno izgubljalo na svoji vojaški moči in političnem pomenu. V njegovi soseščini so se pojavljale nove vojaške sile, od Normanov do Turkov, intenziviral, a obenem zaostroval se je tudi odnos z »Latinci« ali Franki, kot so Bizantinci kolektivno imenovali pripadnike Zahodne Evrope, tako v verskem – pomislimo le na leto 1054 – kot v političnem smislu.

Proti koncu 12. stoletja, leta 1185, se je dinastija zapletla še v notranje spopade, iz katerih je kot zmagovita izšla dinastija Angelov, vendar je bila notranja situacija v cesarstvu zelo nemirna. V začetku 13. stoletja pa je že tako šibko cesarstvo doletela še vojaška katastrofa. Papež Inocenc III. je leta 1202 razglasil četrto križarsko vojno, katere namen je bila ošibitev egipčanskega sultanata in ponovno zavzetje Jeruzalema. Vendar se je vojna že zgodaj sprevrgla: zaradi pomanjkanja denarja so križarji Benečanom v zameno za ladje ponudili plačilo v plenu. Tako so leta 1202 oplenili Zadar, nato pa so leta 1203 krenili še nad Konstantinopel. Sklenili so dogovor z princem Aleksijem Angelom, da bi mu pomagali vrniti na oblast njegovega očeta Izaka II. Vendar dogovor ni bil uspešen: množica je nazadnje Aleksija ubila, s tem pa je propadlo tudi plačilo, ki ga je bil ta obljubil Benečanom. Vojska je zato začela pleniti po mestu in medtem uničila, sežgala ali pretopila tudi mnoge umetniške stvaritve, s katerimi se je ponašalo Mesto. V kulturni zavesti Bizantincev je ta dogodek ostal zapisan kot ena največjih katastrof v njihovi zgodovini.

S tem se začne obdobje, ki ga navadno imenujemo *frankokratia*, tj. vladavina »Frankov« oziroma obdobje križarskih držav. Ozemlje cesarstva se je od leta 1204 do leta 1261 namreč razdelilo na tri države: Nicejsko cesarstvo, Epirski despotat in Trapezuntsko cesarstvo. Čeprav se je cesarstvo leta 1261 pod Paleologi spet deloma združilo, si vse do osmanske zasedbe in končnega padca bizantinskega Konstantinopla leta 1453 nikoli ni več zares opomoglo.

Eden najboljših virov za to dogajanje pred in med Četrto križarsko vojno nudi zgodovinar Niketa iz Hon. Rojen je bil okoli leta 1155 v mestu Hone v Frigiji, pri svojih devetih letih pa je z bratom Mihaelom iz Hon (ki je kasneje prav tako postal pomemben pisec) odšel v Konstantinopol. V Mestu se je izobrazil in se hitro vzpenjal po politični lestvici dinastije Angelos, nazadnje je postal celo veliki logotet. Doživel je dogodke leta 1204, nato pa se zatekel na dvor Nicejskega cesarstva, kjer je napisal svojo *Zgodovino*.¹

Gre za obsežno zgodovinsko delo, v katerem opisuje bizantinsko zgodovino med letoma 1118 in 1207. Pogosto je Niketa eden boljših virov za obravnavano obdobje, čeprav seveda ne moremo zanikati njegove vpletenosti v dogodke in določene pristranskosti. A četudi je *Zgodovina* izjemno zanimiva, tukajšnji prevod prinaša dodatek k temu delu, običajno imenovan po svojem latinskem naslovu *De signis oz. O kipih*. Gre za precej sloviti pregled umetnin, ki so jih leta 1204 med zavzetjem Mesta uničili Benečani. Delce je zanimivo z več vidikov: prvič je uporabno za umetnostno zgodovino, saj nam nudi opise kipov in umetnin, ki so – kot je očitno – danes izgubljene. Vendar so Niketovi nameni v osnovi ideološki: s prefinjenim prisvajanjem antične in zlasti rimske dediščine – Bizantinci so se namreč videli kot naslednike Rimljanov in rimskega cesarstva – je želel dokazati kulturno večvrednost od zavojevalcev in zahodnih pretendentov, ki so si občasno prav tako prisvajali rimsko identiteto. Obenem je delo tudi literarno ambiciozno: Niketa se poslužuje stare tehnike ekfraze, tj. umetniškega opisa umetnine, v kateri ta ni opisana kot statični predmet, ampak kot živa in dinamična tvar, ki zaradi mojstrskega opisa zlahka zaživi pred našimi očmi.

Čeprav besedilo prihaja iz 13. stoletja in zato za prevajalca predstavlja nekaj standardnih problemov bizantinskih besedil, tako na področju besedišča kot sintakse, Niketa piše v prefinjeni grščini, pogosto s poudarjeno arhaičnimi in prestižnimi stilističnimi potezami. Zato je težko zanikati, da je šlo za literarno nadarjenega pisca, ki je imel velik talent tako za dogajalni tempo (ki se sicer bolj kaže v sami *Zgodovini*) kot ekfrastične opise, občasno pa iz besedila zasije tudi nekaj humorja. Zato ni presenetljivo, da ga je kot eno glavnih oseb svojega zgodovinskega romana o zavzetju Konstantinopla vključil tudi Umberto Eco v svojem *Baudolinu*, ki ga lahko beremo tudi v slovenščini.²

1 Za Niketovo življenje in delo prim. Simpson, Alicia, *Niketas Choniates: A Historiographical Study*, Oxford: Oxford University Press, 2013.

2 Eco, Umberto, *Baudolino*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2003.

Osnovo za prevod je nudila izdaja, ki jo je oskrbel Jan-Louis van Dieten³ in je ponatisnjena v izdaji italijanskega prevoda,⁴ opombe pa so posnete po angleškem⁵ in predvsem po omenjenem italijanskem prevodu, ki mu je dodan obsežen in učen komentar.

PREVOD

Istega blaženega gospoda Niketa iz Hon, iz njegove Zgodovine Konstantinopla

1.1. Da ne bi s podaljševanjem pripovedi trpljenja, ki mi ga ta povzroča, napravil le še bolj mučnega, bom tule kakšno stvar izpustil, spet tam pa bom dogodke podal le v okrajšani obliki.

1.2. Po tem, ko je naše cesarstvo nedavno padlo pod Franke⁶ in je podobno tudi patriarhalna služba pripadla Benečanom – in le Gospod, stvaritelj in krmar te naše zemske ladje, ve, kakšni načrti so ga pri tem vodili –, je tako iz Benetk za patriarha Konstantinopla prišel neki človek po imenu Tommaso,⁷ ki je bil srednje starosti, po postavi pa je bil bolj rejen kakor dobro pitan prašič. Kakor preostanek njegovega rodu je imel tudi sam gladko obrit spodnji del obraza, dlake na njegovih prsih pa so bile populjene bolj natanko, kakor če bi jih pulil s smolo. Nosil je obleko, ki je bila skoraj stkana z njegovo kožo in ki so mu jo vsak dan prišili okoli zapestij. Na roki je nosil tudi prstan, včasih pa celo usnjena varovala za dlani, ki so obdajala vsak prst posebej.⁸ Okoli njega je bilo vselej moč videti gručo Bogu posvečenih mož, ki so skrbeli za oltarno mizo. Bili so to iste baže ljudje, ki so bili svojemu vodji podobni v oblačenju, načinu življenja in v golobradosti.

2.1. Že od samega začetka so, kakor se reče, izkazovali svojo ljubezen do zlata, ki je tako značilna za njihov rod, ter si izmislili način, kako bi se ga polastili, ki je bil obenem nov in ki ga niso poznali niti vsi tisti, ki so že kdaj izropali cesarsko mesto. Vdrli so v grobove cesarjev, ki se nahajajo v mavzoleju, ki stoji

3 Van Dieten, Jan-Louis, ur., *Nicetae Choniatae Historia*, Berlin: Walter De Gruyter, 1975.

4 Pontani, Anna, ur., *Niceta Coniata: Grandezze e catastrofi di Bisanzio III*, Milano: Mondadori Editore, Fondazione Lorenzo Valla, 2014.

5 Magoulias, Harry J., prev., *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*, Detroit: Wayne State University Press, 1984.

6 Gr. *Frankiskoi*. Niketa jih v svoji *Zgodovini* XVII, 2, 4, identificira s Flandrijci, ki so imeli res določeno vlogo v zavzetju Mesta in predvsem v dogodkih pred njim, vendar ime lahko tu beremo tudi kot splošnejšo oznako za »Franke« ali zahodnjake.

7 Gr. *Thomas*. Tommaso Morosini, prvi latinski patriarh Konstantinopla, funkcijo je opravljal med letoma 1204 in 1211.

8 Niketa iz propagandnih namenom opisuje tujost Latincev: v opisih zahodnjakov je v bizantinski tradiciji pogosto izpostavljanje golobradosti in depiliranosti, ki je v antični grški tradiciji znak »poženščenosti« ali pasivne homoseksualnosti, v bizantinski kulturi pa je bila vezana predvsem na evnuhe, vsekakor pa je popolnoma nasprotovala običajni podobi vzhodnega klera.

ob velikem svetišču Kristusovih učencev,⁹ ter jih celo noč plenili in jih povsem brezbožno vse obrali do zadnjega zlatega okraska, okroglega bisera, blešččega in dragega kamna, ki so se sploh še našli v njih. Ko so našli tudi truplo cesarja Justinijana, ki so ga dolga stoletja pustila nedotaknjena, so prizor sicer res opazovali z začudenjem, a jih to ni odvrnilo od tega, da bi se lotili tudi grobnih dragotin. Lahko bi torej rekli, da narodi Zahoda niso prizanesli ne živim ne mrtvim, ampak so pokazali popolno brezbriznost in brezbožnost do vsega in vseh, začevši z Bogom in njegovimi častilci.

2.2. Nedolgo zatem so uničili tudi baldahin¹⁰ Velike cerkve,¹¹ ki je bil vreden nekaj deset tisoč min srebra (in to srebra, ki je zvenel kot le redkokatero) in je bil na debelo prekrit z zlatom.

2.3. Ko jim celo po vsem tem denarja ni bilo dovolj – barbari se namreč denarja ne morejo nikdar nasititi –, so svoje požrešne oči uprli tudi v bronene kipe in jih zapisali ognju.

2.4. Težak broneni kip Here,¹² ki je stal na Konstantinovem forumu, so prenesli v kovačnico in pretopili v novce,¹³ njeno glavo pa so v Veliko palačo komaj zmogli prepeljati štirje pari v voz vpreženih volov.

2.5. Poleg nje so s podstavka podrli tudi kip Parisa Aleksandra, ki je stal poleg Afrodite in ji podajal zlato Eridino jabolko.¹⁴

2.6. Je kdo kdaj že usmeril svoj pogled na kvadratno bronasto napravo, ki se je dvigala kvišku in ki se je lahko skoraj kosala z najvišjimi stebri, kar so jih postavili po različnih delih mesta, in se ni čudil umetnosti tega okrasja?¹⁵ Na njej so bile uprizorjene vse ptice pevke, ki ubirajo pomladne napeve; na njej so bila upodobljena kmečka opravila, piščali in čebri za mleko, blejajoče ovce in poskočna jagnjeta. Razlivala se je tudi morska gladina in videti je bilo jate rib, od katerih so bile ene ujete, druge pa so premagale vrše in spet pričele svobodno plavati po globinah morja. Eroti so se v parih ali v trojkah oboroževali drug zoper drugega, prosti vseh oblek, ter se obmetavali z jabolki, medtem ko jih je pretresal sladek smeh. Na tem štiristranem spomeniku, ki se je zaključeval zašiljeno, v obliki piramide, je z vrha visela ženska podoba, ki se je obračala ob prvih sapah vetra, kar je tudi razlog, da so jo imenovali *Anemodoúlion*.¹⁶

9 T.i. *Heroon* pri cerkvi Sv. apostolov, je svoje pogansko ime nosil, saj naj bi nadaljeval tradicijo pokopov poganskih herojev.

10 *Katapetasma*; tudi ciborij.

11 Mišljena je Cerkev svete Božje modrosti ali Hagija Sofija.

12 Kip se upira identifikaciji, morda gre za kopijo originala iz Fidijeve šole.

13 T.i. *stateri* je generična oznaka za več vrst bizantinskega denarja, tu pa besedo Niketa uporablja celo za beneški denar, zato ni jasno, o kakšni enoti je govor.

14 Takšnega kipa sicer ne poznamo, vendar je šlo najbrž za večjo kompozicijo z motivom Parisove sodbe, ki je vključevala tudi Ateno in Hero in ki je stala na Konstantinovemu forumu.

15 Stavba sama je bila verjetno tako imenovani *tetrapylon*, tj. monumentalna stavba na štirih stebrih, na njej pa je očitno stala bronasta konstrukcija, kakršno opisuje Niketa.

16 Tj. »služabnica vetra«.

2.7. A vendar so tudi to prečudovito delo predali talilcem, kakor tudi konjeniški kip herojskega videza in zavidljive višine, ki se je na trapezastem podstavku dvigal v Tavru.¹⁷ Nekateri so trdili, da predstavlja Jozuea, Nunovega sina, kar so utemeljevali, češ da je imel mož roko iztegnjeno proti soncu, ki je že tonilo proti zahodu, kakor da bi mu ukazoval, naj se ustavi nad Gabaonom;¹⁸ večini pa se je zdelo, da gre za na Pelopsovem otoku¹⁹ rojenega in vzgojenega Belerofonta, ki je jezdil Pegaza: konj je bil namreč brez uzde, kakor pravijo, da naj bi bil tudi Pegaz, ter je svobodno galopiral po ravnini in zviška gledal vsakega jezdeca, saj je sam lahko potoval po zraku in zemlji. Vendar pa je obstajala starodavna govorica, ki je bila vsem na ustih in je prišla tudi do mene, da je namreč v sprednjem levem kopitu konja skrita podobica moža, ki je po pripovedovanju nekaterih pripadal rodu Benečanov, po pripovedovanju drugih nekemu drugemu zahodnemu rodu, ki ni v zavezništvu z Rimljani,²⁰ ali pa je bil Bolgar. Kopito je bilo namreč večkrat okrepljeno, da bi tako popolnoma skrili tisto, za kar so vedeli, da se v njem skriva. Ko pa so konja strmoglavili in ga poslali v ogenj skupaj s konjenikom, so našli tudi v konjevo kopito zakopano bronasto podobo: bila je odeta v plašč, kakršne izvezejo iz ovčje volne. Latinci, ki se niso dosti brigali za govorice, povezane s kipom, so v ogenj vrgli tudi njega.

2.8. A ti barbari, ki nimajo nikakršne ljubezni do lepega, niso pustili uiti uničenju niti kipom in drugim čudovitim umetninam, ki so stale na Hipodromu,²¹ ampak so vse predelali v zlatnike. In tako so bile velike stvari zamenjane za majhne in dela, ki so jih ustvarili za neznanske zneske, so se spremenila v ničvreden drobiž.

2.9. Tako je bil podrt gromozanski Herakles, spočet v trojni noči, ki je sedel na košari in je bil pokrit z levjim kožuhom, ki je bil na pogled strašljiv celo v bronu in ki bi skoraj lahko zarjovel in razkropil nič hudega slutečo množico, ki je stala ob njem. Herakles je sedel brez tula na plečih, brez loka v rokah in ne da bi vihtel kij, zato pa iztezal desno roko in prav tako tudi desno nogo kakor je bilo le mogoče daleč, levo nogo je imel prepognjeno v kolenu, na katerem je počival njegov levi komolec ter kvišku dvigal preostanek roke, na njenem ravnem delu pa je imel nežno naslonjeno svojo glavo in poln skrbi objokoval svojo nesrečo ter obupoval nad nalogami, ki mu jih Evristej ni naložil iz nuje,

17 Kip je imel množico različnih identifikacij že v bizantinskem času, nekaj jih našteje tudi Niketa. V resnici je morda šlo za mitološko figuro (Belerofont) ali za kakega od cesarjev (verjeten kandidat je Teodozij, na čigar forumu je kip stal).

18 Jz 10, 12–13.

19 Tj. na Peloponezu.

20 Tj. z Bizantinskim cesarstvom oz. z Bizantinci.

21 Morda najslavitejše delo s hipodroma je četverovprega, ki pa je niso pretopili, ampak danes stoji na prednji fasadi Bazilike sv. Marka v Benetkah. Veliko kipov na hipodromu je stalo na zidcu, ki je ločeval areno na dve pisti, Niketa najbrž večinoma meri na te umetnine, ki so danes izgubljene.

ampak prej iz zavisti, ošaben zaradi usode, ki jo je bil deležen. Bil je širokih prsi, plečat, kodrastih las, v zadnjici zajeten in močnih rok in se je v višino raztezal toliko, kolikor si je, si mislim, višino pravega Herakla predstavljal tisti Lizimah, ki je ta kip napravil kot svoje prvo in obenem zadnje delo in kot svojo mojstrovino. Kip je bil tako velik, da je bila struna, ki jo je imel navito okoli palca, velika kot moški pas, goleno pa je bilo v velikosti moža. Tisti, ki so ločevali možatost od pripadajočih vrlin, pa tako mogočnega Herakla niso pustili nedotaknjene, ampak so možatost vzeli za svojo in nato kar najbolj skrbeli zanjo.²²

2.10. Skupaj s Heraklom so uničili tudi težko oprtanega osla, ki je rigal med tem, ko se je premikal, in oslarja, ki mu je sledil. Skupino je v Akciju, ki se v grščini imenuje Nikopolis, postavil Cezar Avgust, saj je, ko je šel ponoči v izvidnico poizvedovat po Antonijevi vojski, srečal moža, ki je pred seboj gnal osla. Ko ga je vprašal, kdo je in kam gre, je v odgovor slišal tole: »Imenujem se Nikon, moj osel pa Nikander, in grem proti Cezarjevemu taboru.«²³

2.11. Svojih rok niso zadržali niti pred hijeno in volkuljo, pri kateri sta se dojila Rem in Romul:²⁴ za nekaj novcev, pa še to bronastih, so se odpovedali častitim starinam njenega rodu ter jih vrgli v talilnico. Enako usodo je dočkal mož, ki se je boril z levom; nilski konj, čigar zadek se je končal z repom, pokritim z luskami; slon, ki je mahal s svojim rilcem; in Sfinge, od spredaj lepe kakor ženske, od zadaj pa strašljive kakor zveri, še bolj nenavadne pa, ker lahko hodijo po zemlji in se obenem tudi lahke dvignejo na perutih in tekmujejo s pticami z velikimi krili; konj brez uzde, ki je dvignil uhlje in hrzal iz nozdrvi ter igrivo in krotko peketal po poti; Scila, starodavna pošast, ki je do bokov kazala žensko podobo ter se je vsa divjaška nagibala naprej s svojim velikim oprsem, pod pasom pa se je razdelila na pošasti, ki so skočile na Odisejevo ladjo ter požrle večji del njegovih tovarišev.

2.12. Na hipodromu se je dvigal tudi bronasti orel, nenavadna iznajdba Apolonija iz Tiane²⁵ in čudoviti talisman njegove magije. Ko je ta nekoč obiskal mesto, so ga prebivalci Bizanca prosili, da jih odreši kačjih ugrizov, ki so jih hudo prizadeli. Brez dvoma se je poslužil skrivnih ritualov, ki jih vodijo demoni in tisti, ki sodelujejo v njihovih misterijih, ter na stebre postavil orla: bil je to prizor, ki je navdajal duše z ugodjem in ki je vsakogar, ki se je veselil

22 Gre za Lizipov kip, ki ga Niketas pomotoma pripiše Lizimahu. Kip je iz Tarenta leta 209 pr. Kr. rimska vojska pripeljala v Rim, s Kapitola pa so ga v 4. stoletju po Kr. preselili naprej v Konstantinopol.

23 Obe imeni, ki se v drugih virih sicer glasita nekoliko drugače, v grščini asociirata zmago: Oktavijan naj bi zato v spomin na dobro znamenje ali *omen* dal postaviti takšno kiparsko delo, ki je iz Akcija potovalo v Rim, od tam pa kasneje v Konstantinopol.

24 Ker hijena v tej zgodbi nima prostora, je verjetno, da je šlo za kipa drugačne vsebine, ki jo je Niketa prilagodil za propagandistične namene: Latinci ne spoštujejo rimske tradicije, ki ji pripada Bizanc.

25 Filozof in čudodelec iz 1. stol. po Kr. Najpomembnejši vir za njegovo življenje je Filostratovo delo *Vita Apollonii*.

od pogledu nanj, nagovarjal, naj ob njem prebije nekaj časa, kakor je ljudi začarala pesem Siren, ki je ne moreš slišati in se odpraviti naprej. Orlova krila so bila razzvita, kakor da bi hotel pobegniti, vendar mu je kača, ki se je zvijala ukleščena v njegove kremplje, preprečevala, da bi vzletel, saj je s koncem svojega telesa napadala njegova krila, kakor da bi ga hotela ugrizniti. A strupenjača ni dosegla ničesar: takoj ko so jo prebodle konice orlovih krempljev, je njen napad prenehal in prej se je zdelo, da spi, kakor da je zmožna zgrabiti njegova krila in se boriti z njim. In tako je kača poslednjič izdihnila in njen strup je umrl z njo; orel pa je, ošabnega videza in skoraj z zmagoslavno pesmijo, skušal dvigniti kačo in jo ponesti v zrak, da bi tako jasno pokazal razplet bitke s svojimi žarečimi očmi in truplom kače, za katero sicer pravijo, da je, čeprav je že pozabila na svoje zvijanje in smrtni ugriz, s svojim zgledom tako rekoč pognala v beg vse ostale kače v Bizancu ter jih prepričala, da se zvijejo in zatečejo v svoje luknje. Ta orlovska podoba ni bila osupljiva le zaradi že do slej naštetih razlogov, ampak tudi, ker je, kadar sončnih žarkov niso zastirali oblaki, tistemu, ki jo je pogledal s pametnimi očmi, s pomočjo dvanajstih črt, ki so bile vrezane na krila, nadvse jasno razkrila uro dneva.

2.13. In kaj reči o Heleni²⁶ z belimi rokami, čudovitimi gležnji in dolgim vratom, ki je zbrala vse Grke, da so se borili proti Troji, razrušila Trojo in nato od tam odplula na Nil,²⁷ od koder se je nazadnje po dolgih letih vrnila v domovino k Lakoncem. Je morda njej uspelo upogniti te neizprosne može, je morda lahko omehčala njihova železna srca? Nikakor. Nič takšnega ni ji ni uspelo, njej, ki je s svojo lepoto znala zaslužniti vsakega čuvaja, čeprav je bila oblečena kakor v gledališčih in je celo v bronu sijala kot rosa in se je zdelo, da so njena obleka, njena tančica, njen venec v laseh in njene kite las tako rekoč vlažne od ljubezni. Njena obleka je bila bolj lahka kakor pajkova mreža, pokrivala jo je sijajno izvezena tančica, venec pa ji je obdajal čelo tako, da je sijal kakor zlato in dragi kamni. Njeni kodri so bili zvezani v kito za vratom, lasje, ki jih je razburkal veter, pa so plapolali in se mršili v sapi in ji segali vse do nog. Njene ustnice so bile čutno priprte kakor popek, tako da se je zdelo, kakor da bodo od sebe dale kak glas in nežen nasmeh se je kazal opazovalcu in ga napolnjeval z veseljem. Pogled ji je sijal, obrvi so se ji bočile nad očmi in preostalo telo ji je sijalo v svoji naravni popolnosti. Nemogoče je opisati, kako je bilo vse to v resnici videti in to popisati zanamcem.

2.14. Helena, Tindarova hči, lepota sama, popek Amorjev in Afroditina ljubljenska, največje darilo narave, bojna nagrada Trojancev in Grkov, kje je tvoj lek, ki ti ga je podarila Tonova žena in ki pomore bolečini in ki osvobodi vsakega zla? Kje so tvoji nepremagljivi ljubezenski uroki? Zakaj jih nisi

²⁶ Kipa, kot ga opisuje Niketa v tem izjemnem odlomku, ne poznamo. Mogoče je, da je v resnici opisoval kip Afroditite, vendar je iz pripovednih razlogov Afroditito zamenjal za Heleno.

²⁷ Tu Niketa namiguje na različico mita, po kateri je Helena v resnici ostala v Egiptu (takšno verzijo zgodbe lahko beremo v Evripidovi *Heleni*), vendar jo združuje s klasično homersko zgodbo.

uporabila zdaj, kakor si jih že kdaj prej? Mislim, da so Mojre določile, da se moraš tudi ti umakniti ognjenemu besu, da ne bi tudi kot kip v opazovalcih vžigala ljubezenske sle. Rekel bi skoraj, da so te tile Enejevi potomci zapisali ognju, da bi se ti tako maščevali, ker si neusmiljeno upepelila Trojo s plamenom, ki si ga vžgala s svojo ljubeznijo. Toda norost, v katero je zlato pognalo te može, mi ne dovoljuje misliti ali reči česa takšnega: namreč norost, zaradi katere so bila najredkejša in najlepša med najlepšimi deli poslana v popolno uničenje. Tega mi, če se tako izrazim, ne dovoljuje reči tudi dejstvo, da ti možje pogosto prodajo in zapuščajo svoje žene v zameno za nekaj kovancev, in to še tem bolj, če se predajajo mizam za kockanje in so docela zatopljeni v igro dame ter se, z nerazsodnim nagonom in besnilom in ne z razumnim pogumom, zaganjajo eden v drugega in si nadevajo Aresovo bojno opravilo, kot nagrado v boju pa zastavljajo vse svoje imetje, celo zakonske žene, zaradi katerih so se lahko imenovali očetje svojih otrok, ter tisto največje v življenju, kar drugi težko žrtvujejo, človeško življenje, za katero so ljudje pripravljene storiti vse. Kako bi torej ti docela neuki in popolnoma nepismeni barbari mogli prebrati in razumeti tele verze, ki pojejo o tebi:

*Trojcem očitati ni in Ahajcem v okretnih golenkah
vseh teh let gorja v spopadu za takšno lepoto:
Njen obraz je hudo podoben nesmrtnim boginjam.²⁸*

2.15. Še en kip terja nekaj besedi. Na podstavku je stala ženska mladostnega videza, ki je bila v delu življenja, ko je človek najlepši.²⁹ Lasje so se ji kodrali ob obeh straneh čela, na zatilju pa so bili speti v kito. Ni bila dvignjena visoko v zrak, ampak je bila tako rekoč na dosegu vsakogar, ki je stegnil roke proti njej. Desnica na tem kipu upodobljene ženske je v dlani držala konjenika – in to za eno samo kopito in brez vsake druge podlage, kakor bi kdo drug ne mogel držati v dlani niti kupe vina. Konjenik je imel tršato postavo ter je nosil prsni oklep ter ščitnike za noge in je dobesedno hrzal vojno; konj pa je strigel z ušesi, kakor da bi slišal trobento, ter visoko dvigal vrat, njegov pogled je bil prediren, saj so oči izdajale, kako si želi planiti v galop; njegove noge pa so se dvigale v zrak ter tako izkazovale njegovo silovitost v boju.

2.16. Za tem kipom in zelo blizu vzhodni polovici proge za štirivprego, ki se je imenovala Rdeči del, so bili postavljeni kipi voznikov vpreg, znamenja spretnosti pri vožnji vprege. Le s postavitvijo rok so tako rekoč na glas opominjali resnične voznike, naj, ko se približujejo obračališču, ne rahljajo vajeti, ampak jih še pritegnejo, da se tako konji nekoliko nagnejo, ter naj vseskozi in še močneje uporabljajo ostroge, da bi tako vozniki na obračališču lahko

²⁸ *Iliada* 3.156 –158. Prev. Jelena Isak Kres.

²⁹ Morda je šlo za kip Atene.

nemudoma zavili in tako prisilili tekmece, da naredi večji zavoj in prispe zadnji, čeprav morda žene hitrejše konje in se zdi dobro izurjen v umetnosti tekmovalja v vpregah.

2.17. Pripoved bo doslej povedanemu dodala še nekaj drugega (ni bil namreč namen opisati vsega), kar je bilo na pogled lepo in po svoji umetnosti skorajda bolj občudovanja vredno od vseh ostalih kipov skupaj: tam je stal kamnit podstavek, na njem pa bronasta žival, za katero bi težko rekli, da je zagotovo predstavljala bika, saj je imela kratek rep in pod brado ni imela velike kožne gube, kakršno imajo egipčanski biki,³⁰ niti ni imela razklanega kopita. Ta žival je med svojimi čekani držala in stiskala, kakor da jo hoče zadaviti, neko drugo zver, ki je bila po vsem telesu pokrita z luskami, ki so bile tako ostre, da so celo v bronu povzročale bolečino vsakomur, ki se jih je dotaknil. Pravijo, da je bila prva žival bazilisk,³¹ druga, ki jo je ta stiskala v gobcu, pa gad,³² a ni jih bilo malo, ki so sklepali, da je prva nilski konj, druga pa krokodil.

2.18. Mene pa ne zanima toliko raznolikost mnenj, ampak mislim pripovedovati le o nenavadnem boju teh dveh zveri, o tem, kako sta si zadajali in obe hudo trpeli zaradi ran, kako sta obe ubijali in bili ubiti, prevladovali in bili nadvladani, kako sta zmagovali in bili medsebojno premagani. Ena od njiju, namreč tista, za katero so rekli, da je bazilisk, je bila od glave do konic nog vsa zabuhla ter je imela vse telo povsem ošibelo ter je bila bolj zelena kakor žaba, saj se je strup širil po njenem telesnem ustroju in jo obarval v barvo smrti. In tako je padla na kolena in ko se je iztekla njena življenjska moč, so ji ugasle tudi oči in zato je človeku, ki jo je pogledal, dala misliti, da bi mrtva omahnila že dolgo pred tem, ko je ne bi podpirala in držala vzravnane njena stopala. A tudi druga, ki je bila ukleščena v čekane prve, se je komaj še upirala s svojim repom in je imela usta široko razprta, saj jo je dušilo stiskanje kočnikov: videti je bilo, da se skuša iztegniti in izviti iz pregrade zob, da bi ušla in se izmuznila iz zevajočega gobca, ampak za kaj takega ni imela moči, ker so razprta usta druge zveri držala dele telesa, ki sledijo ramenom in prednjim nogam in vse dele telesa, ki so pridruženi repu in jih prebadala s čekani.

2.19. In tako sta zveri ubijali druga drugo: obema je bila skupna borba, skupna obramba, v zmagi sta bili izenačeni, a nazadnje soglasni v smrti. To me je vzpodbudilo, da povem, da tega vzajemnega uničevanja in strmoglavljanja v smrt in tega smrtonosnega zla, ki uničuje ljudi, ne najdemo le na umetniških podobah in le pri najbolj divjih zvreh, temveč se pogosto pojavlja tudi pri ljudstvih, kakršna so tudi tista, ki so se podala na pohod proti nam, Rimljanom; tista, ki se medsebojno morijo in so umorjena in ki bodo uničena po

30 Tj. nilski konji.

31 Čeprav je očitno šlo za štirinožca, želi Niketa zaradi biblične metafore prisposode, s katero pripoved zaključí, žival povezati z baziliskom, ki sicer tradicionalno nosi podobo kače.

32 Gr. *aspis* sicer lahko označuje različne kače, a je zaradi biblične prisposode beseda na tem mestu prevedena tradicionalno, tj. kot »gad«.

moči Kristusa, ki razkropi tiste narode, ki se radi vojskujejo, in ki se ne veseli prelivanja krvi, in ki pokaže, da pravični človek stopi čez gada in baziliska in potepta leva in morsko pošast.³³

Kajetan Škraban
Univerza v Ljubljani
kajetan.skraban@ff.uni-lj.si

33 Ps 68,31 in Ps 91,13.